

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE

Izdanje 2025

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE

Preveli: Zdravko Jakiša i Ivona Jozić

Prilagodili: Mirza Krzić i Ivona Jozić

UVOD

Ova *Uputstva i Instrukcije* važe za sva međunarodna takmičenja. Zbog važnosti ovih događaja, sve sudije moraju biti spremne da izvršavaju svoje dužnosti na najbolji način, u smislu poznavanja igre i pravila, fizičkog i psihološkog stanja. Vrlo je važno da sve Međunarodne FIVB sudije, Međunarodne i Kandidati za Međunarodne sudije razumiju značaj i važnost svoje uloge za modernu odbojku.

Sudijska komisija FIVB-a (The FIVB Rules of the Game and Refereeing Commission - RG&RC) apelira na sve sudije koji vrše dužnost na odbojkaškim takmičenjima da temeljito prouče FIVB *Zvanična pravila odbojke (2025-2028)*, kao i ova *Uputstva i Instrukcije za suđenje*, *Casebook*, te materijale na FIVB web stranici, kako bi odbojkaška igra bila življa i kako bi se izbjegli prekidi. FIVB i RG&RC su sigurni u to da sve međunarodne sudije vladaju *Zvaničnim pravilima odbojke* i da znaju kako da ih primjene, te stoga nije neophodno detaljno govoriti o pravilima. Glavni cilj ovog dokumenta je da ujednači, što je moguće više, kriterij suđenja i da pruži interpretaciju nekih pravila i njihove primjene u praksi.

Iako je ovaj dokument pripremljen i upućen međunarodnim sudijama, sve sudije, u različitim nacionalnim savezima, su pozvane da pročitaju i prouče njihov sadržaj, te ga prodiskutuju sa međunarodnim sudijama iz svojih zemalja. Ukoliko je potrebno detaljnije pojašnjenje primjene ili tumačenje pravila, bilo koji međunarodni sudija može poslati FIVB-u (volleyball.referee@fivb.com) zahtjev s opisom situacije i prijedlozima za njeno rješenje. Svi takvi slučajevi će biti analizirani i, ako bude potrebno, zvanično rješenje će biti postavljeno u zvaničnim dokumentima za suđenje.

* * *

U 2025. godini i dalje potičemo glatko suđenje (eng. *smooth refereeing*) – to jest, što manje intervencija i olakšanje tijeka utakmice kao zabavnog događaja. Na temelju koncepta "glatkog suđenja" potrebno je razumjeti doprinos koji sudije daju u sprječavanju rasprava, kašnjenja i prekida utakmice. Sudije trebaju razumjeti filozofiju koja je temelj primjene pravila kako bi stvorili paket koji gledaju milijuni ljudi širom svijeta i u njemu uživaju.

Dobar sudija pomaže u ovom kontekstu ostajući u pozadini. Loš sudija ometa ovaj spektakl, time što želi igrati glavnu ulogu u utakmici "loveći" pogreške. On / ona mora nagraditi igrače i timove za spektakularne i uzbudljive akcije koje su u duhu pravila. Osim toga, važno je da međunarodni sudija održava izvrstan odnos s igračima, trenerima itd. i da njegovo / njeno ponašanje bude primjer drugima.

Tijekom utakmice sudija mora biti u stanju da razlikuje normalne ljudske izraze osjećaja nastalih pod stresom utakmice od svjesnog nesportskog ponašanja. Nikada ne bi trebali kažnjavati takve spontane izraze osjećaja kako bi se utakmice odigravale u dobroj atmosferi; treba dopustiti razumnu i prikladnu ekspresiju osjećaja timova, poput ustajanja radi bodrenja za odlične akcije ili ohrabrivanja, itd. Međutim, svjesni negativni izrazi ili neprikladne geste prema protivničkoj ekipi ili protest protiv odluke sudija strogo su zabranjeni i bit će sankcionirani.

ANALIZA PRAVILA

Pravilo 1 – Prostor za igru

1. Dva dana prije takmičenja, Sudijski potkomitet, koji je dio Kontrolnog komiteta, zajedno sa sudijama, mora da provjeri dimenzije, kao i kvalitet graničnih linija. Kada se primjenjuje *Challenge* sistem, tačne dimenzije terena još više dobijaju na značaju. Ova provjera se mora izvršiti prije kalibracije *Challenge* kamera. Ukoliko ne postoji Kontrolni komitet, a oni primijete nepravilnost, moraju odmah da ukažu na nju organizatorima i osiguraju da se ona ispravi. Pregledom se posebno mora utvrditi:
 1. Da li je širina linija tačno 5 cm (ni više ni manje).
 2. Dužina linija i dijagonala (12.73 m / 41' 9' svaka), na oba dijela terena.
 3. Da je boja linija različita od boje terena i slobodne zone.
2. Provjeriti da slobodna zona za FIVB, svjetska i zvanična takmičenja iznosi tačno 6,5 m iza osnovnih linija do reklamnih banera (Pravilo 1.1), kao i tačno 5m sa strana (do zapisničkog stola ili reklamnih panela). Imajte na umu da klupe moraju biti postavljene malo dalje od terena nego zapisnički stol kako bi se osigurala potpuna slobodna zona od 5 m.
3. Prije utakmice, prvi sudija mora provjeriti da li na podlozi za igru postoje bilo kakvi mokri dijelovi ili nepravilnosti (izbočine i valovi na površini, nezalijepljeni baneri itd.) te se sve nepravilnosti na podu moraju popraviti.

Pravilo 2 – Mreža i stubovi

1. Zbog elastičnosti mreže, prvi sudija treba provjeriti da li je ispravno zategnuta. Bacajući loptu u mrežu, on / ona može da vidi da li se pravilno odbija. Lopta mora da se odbije od pravilno zategnute mreže. Ukoliko se mreža ispupči, ne može se koristiti i treba je popraviti.

Vertikalna ravan mreže mora biti normalna u odnosu na podlogu za igru i prostire se duž ose srednje linije.

Antene moraju biti postavljene na suprotnim stranama mreže, u zonu 4, iznad vanjskih ivica bočnih linija (Dijagram 3), kako bi obje polovine terena bile što ujednačenije. Prije zvaničnog zagrijavanja, sudije moraju provjeriti jesu li antene i bočne trake ispravno pričvršćene na mrežu.

2. Utakmica ne smije početi ako je mreža i / ili bilo koja traka mreže poderana (vidjeti također Pravilo 10.3.2).
3. Drugi sudija mora izmjeriti visinu mreže prije ždrijeba koristeći visinometer u obliku štapa (po mogućnosti metalni), koji je namijenjen za tu svrhu. Na visinometru trebaju biti označene visine od 243 / 245 cm za muškarce i 224 / 226 cm za žene. Prvi sudija ostaje pored drugog sudije tokom ove provjere kako bi nadgledao i potvrdio mjerenje.
4. Tokom utakmice (a posebno na početku svakog seta), odgovarajuće linijske sudije (ako su prisutne) moraju provjeriti jesu li bočne trake normalne u odnosu na teren i iznad bočnih linija, te jesu li antene na vanjskoj ivici svake bočne trake. Ako to nije slučaj, trebale bi se odmah prilagoditi.
5. Prije zvaničnog zagrijavanja i tokom utakmice, sudije moraju provjeriti da stubovi i sudijska platforma ne predstavljaju opasnost za igrače (npr. ispupčeni dijelovi stubova oko šarafa, mikrofoni, kablovi koji drže stubove itd.). Ako se otkriju predmeti koji bi mogli uzrokovati povredu, sudije bi trebale zatražiti od organizatora da ih uklone ili prekriju.
6. Dodatna oprema: klupe za rezervne igrače, zapisnički stol, dvije električne sirene s crvenim / žutim lampicama (po jedna električna sirena blizu svakog trenera) za signalizaciju zahtjeva za pravilne prekide igre (kada se ne koriste tableti), sudijska platforma, visinometer za mjerenje visine mreže, manometar, pumpa, termometar, higrometar, stalak za 6 lopti za utakmicu, najmanje 8 upijajućih peškira (40x40 cm ili 40x80 cm) za brisanje poda te dvije libero jakne / prsluka. Na FIVB, svjetskim i zvaničnim takmičenjima također treba biti instalirana sirena na zapisničkom stolu ili putem e-score sistema, za signalizaciju rotacione greške, pogrešne promjene libera i zahtjeva za zamjenu igrača.
7. Organizator mora osigurati dvije rezervne antene i rezervnu mrežu ispod zapisničkog stola ili blizu terena.
8. Elektronski semafor je obavezan za FIVB, svjetska i zvanična takmičenja, kao i ručni semafor na zapisničkom stolu (ili Litescore). Napomena: čak i ako se koristi Litescore, ručni semafor mora biti dostupan u slučaju tehničkog kvara.

Pravilo 3 – Lopta

1. Potreban je (metalni) stalak za 6 lopti (5 koje se koriste za igru + 1 rezervna) koji stoji u blizini zapisničkog stola. Ako je potrebno više lopti, one će biti smještene u kolica iza reklamnih panela obje zone za serviranje.
-

2. Drugi sudija uzima sve lopte koje će se koristiti za igru prije početka utakmice i provjerava imaju li iste karakteristike (boju, obim, težinu i pritisak).
3. Mogu se koristiti samo lopte koje se odobrene od strane FIVB (marka i tip se odlučuju za svako takmičenje i određeni su *odredbama posebnog takmičenja u Priručniku*). Sudije to moraju provjeriti, a ako FIVB pečat nije otisnut na loptama, utakmica ne smije početi, osim ukoliko tehnički delegat ne da odobrenje.
4. Sistem sa 5 lopti – za vrijeme utakmice (standardni sistem):

Šest dodavača lopti je pozicionirano u slobodnoj zoni kao na Dijagramu 10 u Pravilima.

Prije početka utakmice, svaki od dodavača lopti na pozicijama 1, 2, 4 i 5 će dobiti po loptu od drugog sudije koji će petu loptu dati serveru za prvi i odlučujući set.

Tokom utakmice, kada je lopta van igre:

- 4.1. Ako je lopta van terena, uhvatit će je najbliži dodavač i odmah dodati (kotrljajući je po podu) dodavaču koji je upravo bacio svoju loptu igraču koji treba servirati.
- 4.2. Dodavači dodaju loptu jedni drugima kotrljajući je po podu (ne bacajući je), dok je lopta van igre, po mogućnosti ne na strani terena na kojoj se nalazi zapisnički stol.
- 4.3. Ukoliko je lopta na terenu, igrač najbliži lopti mora je odmah izbaciti (kotrljajući je po podu) iz terena, preko najbliže linije.
- 4.4. U trenutku kada je lopta van igre, dodavači 1 ili 2, odnosno 4 ili 5 moraju dodati loptu igraču koji će servirati što je brže moguće, tako da servis može da se izvede bez ikakvog odugovlačenja.
- 4.5. Ako su potrebne posebne mjere protiv COVID-19 infekcije ili za neka svjetska i zvanična takmičenja, sistem sa pet lopti i broj dodavača lopti mogu biti modificirani / smanjeni, zajedno s metodom raspodjele, sakupljanja i dezinfekcije. Poseban *Priručnik* za takmičenje će to detaljno objasniti.

Pravilo 4 – Ekipe

1. Ekipa se može sastojati od najviše 17 osoba, uključujući maksimalno 12 igrača, među kojima su do dva libero igrača, i do 5 **zvaničnih lica ekipe**. Pet zvaničnih lica koja mogu sjediti na klupi su: trener, maksimalno dva pomoćna trenera, ljekar i jedan fizioterapeut.

Međutim, ovih 5 zvaničnih lica bira sâm trener, a svi moraju biti navedeni na O2 - bis obrascu.

Za FIVB, svjetska i zvanična takmičenja za seniore, jedina razlika je to što se u zapisniku može evidentirati do 14 igrača i oni mogu nastupati na utakmici.

Tim menadžer ili novinar ekipe ne smiju sjediti na klupi ili iza nje u kontrolnom prostoru. Svaki ljekar ili fizioterapeut koji učestvuje na FIVB, svjetskim i zvaničnim takmičenjima mora biti dio zvanične delegacije i unaprijed akreditovan od strane FIVB-a.

Međutim, za FIVB, svjetska i zvanična takmičenja za seniore, ukoliko nisu uključeni u članove stručnog štaba koji sjede na klupi, mogu da intervenišu jedino ukoliko su pozvani od strane sudija da pruže neodložnu pomoć igračima. Fizioterapeut tima (čak i ako nije na klupi) može pomagati u zagrijavanju, do početka zvaničnog zagrijavanja na mreži. Zvanične propozicije za svako takmičenje nalaze se u posebnom *Priručniku* za to takmičenje. Sudije moraju da provjere prije utakmice (za vrijeme zvaničnog protokola) broj osoba kojima će biti dozvoljeno da sjede na klupi, ili da budu u prostorima za zagrijavanje.

Članovi tima koji učestvuju u zajedničkom zvaničnom zagrijavanju trebali bi se prvenstveno nalaziti na svojoj strani terena za igru. SAMO pet zvaničnih lica i igrači navedeni u zapisniku mogu učestvovati u cjelokupnom zagrijavanju. Dodatni treneri mogu biti uključeni, ali samo do početka zvaničnog zagrijavanja na mreži. Iz sigurnosnih razloga, dozvoljeno je naći se na protivničkoj strani prostora za igru, ali blizu mreže, bez ometanja protivničkih igrača i samo radi sprječavanja nezgoda sa zalutalim loptama.

2. Za FIVB, svjetska i zvanična takmičenja, posebnim odredbama takmičenja će biti propisano na koji način mora biti određeno 12 / 14 dozvoljenih igrača po ekipi za svaku utakmicu. Igrači moraju nositi isti broj na dresovima u svakoj utakmici. U slučajevima gdje će više od 12 igrača igrati, dva libera su obavezna na spisku igrača u zapisniku. Pogledajte poseban *Priručnik* za svako takmičenje kako biste utvrdili koji sistem će biti primijenjen.
3. Na zvaničnim međunarodnim utakmicama ili turnirima, identitet igrača je obično prethodno provjerio Kontrolni komitet. Međutim, ako postoji poseban propis koji ograničava učešće, a nema Kontrolnog komiteta, prvi sudija, u skladu s ovom posebnom odredbom, mora provjeriti identitet igrača. Igrači koji su izuzeti posebnom odredbom ne smiju igrati. Ukoliko postoji neslaganje u mišljenju, prvi sudija treba upisati svoju odluku u zapisnik ili u dopunski pisani izvještaj. Tokom zvaničnih međunarodnih utakmica, on / ona može zatražiti mišljenje Žalbenog potkomiteta.
4. Trener i kapiten ekipe (od kojih svako provjerava i potpisuje zapisnik, ili spisak igrača za elektronski zapisnik) su odgovorni za identitet igrača navedenih u zapisniku.

5. Prvi sudija mora provjeriti uniforme. On / ona mora prijaviti tehničkom delegatu utakmice sve nepravilnosti u vezi s dresovima igrača i zvaničnih osoba tima te slijediti instrukcije tehničkog delegata, izbjegavajući raspravu s bilo kojim članom ekipe o takvim nepravilnostima. Dresovi također moraju izgledati isto. Tamo gdje je to moguće, majice moraju biti uvučene u šortseve, a ako nisu, potrebno je, u odgovarajućem trenutku, ljubazno zamoliti igrače da ih uvuku - posebno na početku utakmice i svakog seta. Uvijek su prihvatljive majice koje su uske i ne mogu se uvući u šorts.

Kapitenska traka (8x2cm) mora biti pričvršćena ispod broja na njegovim / njenim prsima na način koji omogućava da bude jasno vidljiva tokom cijele utakmice. Sudije to moraju provjeriti prije početka utakmice.

6. Ukoliko se oba tima pojave u dresovima iste boje, tim koji je prvi naveden u zvaničnom programu mora promijeniti dresove. Sudije trebaju obavijestiti tehničkog delegata utakmice o tome kako bi donio konačnu odluku.
7. Trenersko osoblje tima mora se pridržavati jednog od sljedećih pravila odijevanja tokom utakmice:

7.1. Svi moraju nositi klupsku trenerku i polo majicu iste boje i stila ili,

7.2. Svi moraju nositi sako, košulju sa kragom, kravatu (za muškarce) i formalne pantalone iste boje i stila, osim terapeuta tima koji može nositi klupsku trenerku i polo majicu.

To znači da ako trener skine svoj sako ili gornji dio trenerke, sva ostala zvanična lica moraju skinuti svoje sakoe ili gornje dijelove trenerki u isto vrijeme kako bi bili jednoobrazno obučeni.

8. Prije početka utakmice, sudije moraju detaljno provjeriti brojeve igrača kako bi osigurali da se slažu sa spiskom igrača u zapisniku. Na taj način mogu se otkriti sve nepravilnosti koje bi, ako se kasnije otkriju, mogle poremetiti normalan tok igre. Ovo zahtijeva (prema *Pravilima* iz 2025-28) da igrači nose dresove tokom cijelog protokola i zagrijavanja na mreži (Pravilo 7.2.3).

Pravilo 5 – Lideri ekipe

1. Prvi sudija mora identificirati kapitena ekipe i trenera, te će samo njima biti dozvoljeno da intervenišu za vrijeme utakmice. Tokom cijele utakmice, sudije moraju znati ko su kapiteni u igri.

2. Za vrijeme utakmice, drugi sudija mora provjeravati da li rezervni igrači sjede na klupi ili su u zoni za zagrijavanje. Igrači u zoni za zagrijavanje za vrijeme setova ne smiju koristiti lopte, ali mogu koristiti lične rekvizite za zagrijavanje (npr. trake za istezanje).
3. Ukoliko kapiten u igri zamoli za objašnjenje u vezi sa sudijskom primjenom *Pravila*, prvi sudija je dužan da mu ga dâ, ako je potrebno ne samo ponavljanjem svog znaka rukom, nego na radnom jeziku FIVB-a (engleskom), sažeto i koristeći zvaničnu terminologiju *Pravila*. Kapiten u igri ima pravo da zamoli samo za objašnjenje u vezi sa primjenom ili tumačenjem *Pravila* igre od strane sudija u ime svojih saigrača.
4. Trener nema pravo da zahtjeva bilo šta od članova sudijskog tima, osim pravilnih prekida igre (time-outa i zamjena igrača). Ali, ukoliko broj iskorištenih pravilnih prekida igre i / ili rezultat nisu naznačeni na semaforu, ili nisu tačni, može da zatraži od zapisničara tu informaciju, kada je lopta van igre.
5. Prema *Pravilima*, trener nema pravo ometati igru ili rad službenih lica (sudija, linijskih sudija), niti ima pravo ulaziti na teren. No drugom sudiji se ne preporučuje da ignoriše trenere kada se oni obrate s poštovanjem, tražeći objašnjenje o normalnoj akciji u igri. Kad god je to potrebno, kratak i jasan odgovor treneru može spriječiti daljnje proteste i sankcije. Ovo je dio "glatkog suđenja" za vođenje odbojkaške utakmice u dobroj atmosferi.
6. Kada su klupe timova iza prvog sudije u novoj orijentaciji prostora za igru, **trener ne smije ometati prvog sudiju postavljanjem pitanja o njegovim / njenim odlukama, niti smije prilaziti sudijskoj platformi (granica je zona za zamjenu igrača) ili tražiti i prigovarati iz bilo kojeg razloga**. Ako to učini, prvi sudija **će ga odmah sankcionisati zbog nedoličnog ponašanja**. Sva pitanja ili zahtjeve trener mora uputiti trećem sudiji.

Pravilo 6 – Osvajanje poena, pobjeda u setu i utakmici

Ukoliko je nadigravanje prekinuto zbog povrede igrača, vanjskog ometanja ili bilo kojeg drugog razloga, ono se smatra nedovršenim nadigravanjem. Tokom prinudnog prekida igre, nastalog na ovaj način, **nije dozvoljeno zahtijevati** bilo kakve pravilne prekide igre od strane oba tima, osim izuzetne zamjene za povrijeđenog ili sankcionisanog igrača.

Pravilo 7 – Elementi igre

1. Listić sa početnom postavom (ili elektronska početna postava) mora biti provjerena od strane drugog ili trećeg sudije i zapisničara prije nego što zapisničar unese podatke sa listića u zapisnik. On / ona mora provjeriti da li brojevi igrača navedeni na listiću za početnu postavu odgovaraju brojevima igrača u zapisniku. Ako to nije tako, listić sa početnom postavom (ili elektronska početna postava) mora biti ispravljen, a drugi ili treći sudija trebaju zatražiti novi. Na novom listiću za početnu postavu, bilo koja izmjena može biti napravljena isključivo na poziciji (pozicijama) gdje broj (brojevi) nije (nisu) bio (bili) tačan (tačni). Drugi sudija mora čuvati listić sa početnom postavom u džepu kako bi mogao provjeriti stvarnu postavu ekipa, ako je to potrebno ili zatraženo, osim ako se koristi elektronski zapisnik i tablet drugog sudije.
2. Na kraju svakog seta, drugi ili treći sudija treba odmah tražiti od trenera listić sa početnom postavom ili elektronsku početnu postavu za sljedeći set, kako bi se izbjeglo produžavanje trominutne pauze između setova.

Ako trener sistematski odlaže nastavak igre ne dostavljajući listić sa početnom postavom na vrijeme, prvi sudija mora dodijeliti odgovarajuću sankciju za odugovlačenje toj ekipi. Ovo također važi ako ekipa ne dostavi podatke elektronski putem tableta.

3. Ako je učinjena poziciona greška, nakon znaka rukom za pozicionu grešku, sudija koji ju je dosudio mora pokazati i na ta dva igrača. Ako igrači koji su napravili grešku ne isprave sami svoje pozicije, sudije moraju ispraviti poziciju igrača, a zatim dati znak za početak novog nadigravanje. Ako kapiten u igri zatraži više informacija o grešci, drugi sudija treba izvaditi listić sa početnom postavom iz džepa ili provjeriti tablet na stubu i pokazati kapitenu na listiću ili na tabletu igrača koji su napravili pozicionu grešku. Ukoliko se koristi tablet, postava protivničke ekipe treba biti prekrivena od strane drugog sudije.
4. Ukoliko nije servirao igrač koji je trebao prema listiću sa početnom postavom ekipe, tj. dogodila se rotaciona greška koja je otkrivena tek nakon završenog nadigravanja koje je započelo rotacionom greškom, samo jedan poen treba biti dodijeljen ekipi koja prima servis. (Pravilo 7.7.1.1). Sljedeće nadigravanje treba početi nakon što drugi sudija provjeri da li je redoslijed rotacije ispravan.

Pravilo 8 – Situacije u igri

1. Veoma je važno shvatiti važnost riječi *potpuno* u rečenici Pravila 8.4.1. To znači da svaka kompresija koja omogućava da lopta dodirne liniju, U BILO KOM TRENUTKU

tokom procesa dodirivanja poda, čini da lopta bude UNUTRA, ali ukoliko lopta ne dodirne liniju ni u jednom trenutku, ona je u OUTU.

2. Konopci koji vežu mrežu izvan dužine od 9.50 / 10.00 m ne pripadaju mreži. Ovo se također odnosi na stubove. Dakle, ako lopta dodirne spoljni dio mreže, izvan njenih bočnih traka (ili sudijsku platformu), ona je dodirnula *strani objekat* i treba biti dosuđena zviždukom i pokazana od strane oboje sudija kao *lopta u outu*, a od strane linijskih sudija mahanjem uz pokazivanje.

Pravilo 9 – Igranje loptom

1. Ometanje pri odigravanju lopte od strane linijskog sudije, drugog sudije ili trenera u slobodnoj zoni:
 - Kada lopta pogodi službeno lice ili trenera, dosuđuje se *lopta u outu* (Pravilo 8.4.2). Izuzetak: trener naruši prostor terena i ometa procjenu sudija o tome da li je lopta unutra ili u outu (vidi slučaj 4.48).
 - Ako igrač koristi službeno lice ili trenera kao oslonac pri odigravanju u trenutku kontakta s loptom, to je greška igrača (pomoć pri odigravanju, Pravilo 9.1.3) i neće rezultirati ponavljenim nadigravanjem.
2. Veom je bitno da se dosuđuju samo greške koje su viđene. Prvi sudija mora gledati samo u dio tijela koji dolazi u kontakt sa loptom. Na njegovu / njenu odluku ne smiju da utiču položaj tijela igrača prije i / ili nakon kontakta s loptom, kao ni zvuk nastao pri kontaktu. Sudijska komisija FIVB-a insistira da sudije moraju da dozvole nešto duži kontakt prstima, ili bilo koji drugi kontakt koji je dozvoljen, shodno *Pravilima*.
3. Za bolje razumijevanje teksta Pravila 9.2.2:

Zadržana lopta uključuje dvije akcije igranja loptom, prvo hvatanje, a zatim izbacivanje lopte, dok odigravanje lopte podrazumijeva da se lopta odbije od tačke kontakta.
4. Sudija mora obratiti pažnju na *čistoću* dodira, posebno u slučaju kada se koristi skriveni napad (*kuhanje*) pri čemu se mijenja smjer kretanja lopte. Tokom udarca u napadu, kuhanje je dozvoljeno ukoliko lopta nije zadržana ili bačena. Kuhanje podrazumijeva napad loptom (koja je u potpunosti iznad gornje ivice mreže) koji se izvodi nježno, jednom rukom / prstima.

Prvi sudija mora pažljivo pratiti kuhanja. Ukoliko se lopta nakon tog odigravanja ne odbije odmah, već je prati i šaka igrača, ili bude bačena ili joj je promijenjen smjer kretanja više od jedanput (**vučena lopta**), to je greška udarca u napadu i mora biti kažnjena.

5. Treba obratiti pažnju na činjenicu da akcija blokiranja igrača neće biti dozvoljena ukoliko on / ona ne **presreće** loptu koja dolazi od protivnika, već je zadržava (ili podiže, gura, nosi, izbacuje, vuče). U takvim slučajevima, sudija **mora da kazni ovaj blok kao zadržanu loptu** (ne bi trebalo pretjerivati).
6. U četiri različita slučaja, ekipa ima prvo odigravanje (koje se računa kao prvo od tri dozvoljena odigravanja ekipe):
 - 6.1. Prijem servisa
 - 6.2. Prijem napada (ne samo smeča, svih napada; vidjeti Pravilo 13.1.1)
 - 6.3. Prijem lopte odbijene od protivnički blok
 - 6.4. Prijem lopte odbijene od sopstveni blok.
7. U skladu sa duhom međunarodnih takmičenja i da bi se ohrabrila duža nadigravanja i spektakularne akcije, samo najočiglednija kršenja *Pravila* će se dosuđivati. Stoga, kada igrač nije u baš najboljoj poziciji da odigra loptu, prvi sudija će biti manje strog pri dosuđivanju grešaka igranja loptom. Na primjer:
 - 7.1. Tehničar koji trči da bi odigrao / la loptu, ili je primoran / a da veoma brzo reaguje kako bi dohvatio / la loptu koju treba da digne.
 - 7.2. Igrač je prinuđen da trči, ili da veoma brzo reaguje kako bi odigrao loptu, nakon što se ona odbila od blok, ili od drugog igrača.
 - 7.3. Prvo odigravanje ekipe može biti slobodno odigrano, osim ako igrač uhvati, ili baci loptu.
 - 7.4. Igrač može vratiti loptu preko cijele dužine zapisničkog stola, uključujući bilo koji dio zapisničkog stola koji se nalazi na protivničkoj strani mreže (Pravilo 9, 2025 – 28).

Pravilo 10 – Lopta na mreži

Pravilo 11 – Igrač pored mreže i ometanje

1. Pravilo 10.1.2 daje pravo da se lopta vrati iz protivničke slobodne zone. Za vrijeme utakmice, igrači i treneri moraju praktično prepoznati situaciju i napraviti odgovarajući pokret ako se nalaze u slobodnoj zoni kako bi oslobodili prostor igraču koji vraća loptu u svoj teren. Ako lopta ide prema drugom sudij, on / ona se treba pomaknuti na način da
-

izbjegne sudar i osigura da igrač može odigrati loptu. Dok oslobađa prostor za kretanje igrača, drugi sudija treba, ako je to moguće, izbjegavati skakanje, trčanje i okretanje leđa akciji u igri. Pored toga, drugi sudija **se neće kretati u smjeru lopte niti igrača koji pokušava vratiti loptu**. U trenutku kada igrač ostvaruje kontakt sa loptom, drugi sudija mora biti u poziciji da vidi loptu, igrača i smjer vraćene lopte. Ako lopta pređe vertikalnu ravan mreže, unutar prostora za prelaz lopte, u slobodnu zonu protivnika i igrač pokuša vratiti tu loptu nazad, sudije moraju dosuditi pogrešku u trenutku kontakta i pokazati znak za *out*.

2. Akcija odigravanja loptom je završena kada je igrač, nakon sigurnog doskoka, spreman za narednu akciju odigravanja.

Akcija igranja loptom je svaka akcija igrača koji se nalaze u blizini lopte i pokušavaju da je odigraju, čak i ukoliko nije došlo do kontakta sa loptom. Treba obratiti pažnju na sljedeće situacije:

Ako je igrač u svojoj poziciji za igru, na svom terenu, a lopta je upućena u mrežu sa suprotne strane i to prouzrokuje da mreža dodirne igrača, pomenuti igrač nije napravio grešku. Igrač može napraviti pokret kako bi se zaštitio od udarca, ali **nema pravo na akciju kojom bi namjerno promijenio putanju lopte koja se odbija**. Ovakva akcija se smatra greškom dodira mreže.

Ukoliko igrač napravi fizički kontakt sa protivničkim igračem dok se na dozvoljen način bore za loptu, to se ne bi trebalo automatski smatrati greškom. Ako takav slučajni kontakt prisili protivnika da dodirne mrežu, to se ne treba smatrati greškom nijednog od igrača. Međutim, ako sudija procijeni da je taj kontakt rezultat namjernog pokušaja da se protivnik prisili na grešku i / ili zbuni ili odvraći pažnju sudijama, nadigravanje treba zaustaviti i poen dodijeliti ekipi koja nije napravila grešku ometanja. Igraču koji je prisilio protivnika na grešku treba biti izrečena sankcija za njegov / njen postupak u skladu sa skalom sankcija. Dakle, ako se procijeni da je to bilo namjerno, osnovna sankcija treba biti KAZNA (ili stroža sankcija ako je igrač već imao ranije izrečenu kaznu).

Dodir mreže kosom: ovo se može smatrati greškom jedino ukoliko je jasno da je utjecalo na mogućnost protivnika da odigra loptu ili je prekinulo nadigravanje (npr. kosa svezana u rep se zaplete u mrežu).

3. Ukoliko igrač dodirne vanjski dio mreže (mrežu izvan antena, konopce, stubove, itd.), to se ne može smatrati greškom, ukoliko ne utiče na strukturnu cjelovitost same mreže ili je dodir izveden namjerno.
4. Kada je prelaz u protivničko polje preko srednje linije napravljen stopalom, to jeste kada stopalo igrača dodiruje protivničko polje, njegov dio mora da ostane u kontaktu sa srednjom linijom, ili iznad nje, kako bi to bila dozvoljena akcija.

5. Shodno vrhunskom kvalitetu ekipa koje učestvuju, igra pored mreže je od fundamentalnog značaja, te stoga sudije i linijske sudije moraju da budu naročito oprezne, posebno u slučajevima kada lopta pogodi šake igrača u bloku i nakon toga ode van terena.

Pored toga, sudije moraju obratiti posebnu pažnju na slučajeve ometanja. Kada igrač

dodirne mrežu između antena tokom svoje akcija odigravanja loptom, u pokušaju da je odigra, ili kada fintira odigravanje loptom, to je GREŠKA DODIRA MREŽE. Kada protivnik onemogućava prirodno odbijanje lopte pomjerajući se prema mreži, ili kada uhvati mrežu kako bi iz nje izbacio loptu (kao praćka), onda je to ometanje. Igrač koji sprečava protivnika da se kreće kako bi dohvatio loptu na dozvoljen način je također kriv za ometanje. Kidanje konopaca njihovim dodirivanjem / hvatanjem je također ometanje igre.

6. U cilju olakšavanja saradnje sudijskog para, posao bi trebalo podijeliti na sljedeći način: prvi sudija treba da se koncentriše prevashodno na putanju lopte, dok drugi sudija treba da se koncentriše na greške dodira mreže sve vrijeme tokom trajanja igre pored mreže.
7. Napad koji je započet na strani napadača često se završava tik preko mreže zbog inercije pokreta. Sudijama se preporučuje da ovo ne smatraju greškom, pod uslovom da lopta nije zadržana ili bačena, a kontakt je započeo na strani napadača.

Pravilo 12 – Servis

1. Da bi se odobrilo izvođenje servisa, nije neophodno provjeriti da li je server spreman – već samo da li je lopta u posjedu igrača koji treba da servira. Prvi sudija u tom slučaju odmah treba da dâ znak za servis. Pri normalnom toku utakmice (bez zamjena, bez sankcija, itd), na FIVB, svjetskim i zvaničnim takmičenjima, vrijeme dostupno za izvođenje servisa, nakon završetka prethodnog nadigravanja, je 15 sekundi. Ovo vrijeme se kontroliše satom za servis sa vidljivim monitorima, koji je postavljen u svakom uglu reklamnih banera. Sat za servis se mora ponovo pokrenuti / restartovati na 8 sekundi u trenutku kada prvi sudija znakom i zviždukom odobri izvođenje servisa. U ovom slučaju, ukoliko sudija primijeti da igrač odugovlači zauzimanje svoje pozicije u zoni za serviranje, čak i nakon što je dobio loptu od dodavača lopti, mora dati znak za servis **čim igrač zakorači u zonu za serviranje**, bez obzira da li igrač stoji okrenut leđima ili još nije stigao do pozicije iz koje će servirati. Cilj ovog pravila je održavanje tempa igre i skraćivanje trajanja utakmica. Mnogi igrači često koriste određene vlastite "rituale" koji uzrokuju nepotrebna odugovlačenja u igri. Da bi se ispravile ove loše navike, neophodno je da **SVE** sudije strogo primjenjuju ovu instrukciju od početka utakmice.

2. Prije nego što prvi sudija zviždukom dâ znak za servis, on / ona mora provjeriti da li televizija zahtijeva ponovljen snimak i, shodno tome, odložiti zvižduk na kratko, slijedeći instrukcije Kontrolnog komiteta za određeno takmičenje.
3. Prvi sudija i odgovarajuće linijske sudije (ukoliko su prisutni) moraju da obrate pažnju na položaj servera u trenutku izvođenja servisa, ili odraza za skok servis. Server može da započne svoj pokret za izvođenje servisa izvan zone za serviranje, ali noga koja ostvaruje **posljednji** kontakt s podom mora biti u potpunosti unutar zone za serviranje u trenutku skoka.
4. Ukoliko server ne dolazi normalno u zonu za serviranje, ili ne prihvata loptu od dodavača lopti, praveći tako namjerno odugovlačenje, ekipa može dobiti sankciju za odugovlačenje. Da bi se izbjegli nesporazumi, 8 sekundi se računa od trenutka kada prvi sudija zviždukom dâ znak za servis.
5. Prvi sudija treba obratiti pažnju na zaklon za vrijeme izvođenja servisnog udarca, kada igrač, ili grupa igrača ekipe koja servira, mašući rukama, skačući, krećući se lijevo – desno, **ili stojeći grupisani**, sprečavaju protivnika da vidi servera i putanju lopte, sve dok ona ne pređe vertikalnu ravan mreže. Dakle, ako je moguće vidjeti putanju lopte do njenog prelaska mreže ka protivniku, to se ne može smatrati zaklonom. Sudije moraju biti predane u sprječavanju namjera timova da naprave zaklone **i od početka utakmice** spriječiti da ekipe zloupotrebljavaju pravilo o zaklonu pod izgovorom "taktičke strategije". Stoga, kada je ekipa OČIGLEDNO GRUPISANA s namjerom da zakloni servis, ili kada igrači drže ruke **iznad visine glave** (mogu zaštititi glavu iz sigurnosnih razloga, ali ne smiju podizati ruke iznad glave), sudija može signalizirati ekipi koja servira, zviždukom, da se igrači razdvoje, a ako to ne učine, prvi sudija **MORA DOSUDITI ZAKLON** nakon servisa. Potrebno je da SVE sudije primjenjuju ove instrukcije od početka utakmica, kako bi se promijenio ovaj trend koji utiče na fer igru.
6. Servis ne može biti odobren zviždukom prvog sudije ukoliko ekipa nema tačan broj igrača na terenu (npr. na terenu je 5 ili 7 igrača). U ovom slučaju, on / ona treba sačekati i podsjetiti ekipu, a ako je potrebno, izreći sankciju za odugovlačenje. Slična procedura treba se primijeniti ako je libero nakon rotacije došao u zonu 4, a nije promijenjen odgovarajućim igračem.

Pravilo 13 – Udarac u napadu

1. Pri kontrolisanju igrača zadnje linije i udarca u napadu od strane libera, važno je razumjeti da je takva greška napravljena samo ako je udarac u napadu izveden (kada lopta potpuno pređe vertikalnu ravan mreže, ili je dodirne protivnik).
-

Pravilo 14 – Blok

1. Bloker ima pravo da blokira svaku loptu unutar protivnikovog prostora, sa rukama preko mreže, ukoliko:
 - je ova lopta, nakon prvog ili drugog dodira protivničke ekipe, upućena prema polju blokera.
 - nijedan igrač protivničke ekipe nije dovoljno blizu mreže, u tom dijelu prostora za igru, kako bi nastavio svoju akciju.

Međutim, ukoliko je igrač protivničke ekipe blizu lopte, koja je u potpunosti u njegovom prostoru za igru, i namjerava da je odigra, dodir bloka preko mreže je greška, ako bloker dodiruje loptu prije ili za vrijeme udarca u napadu protivnika, sprečavajući tako njegovu akciju.

Nakon trećeg dodira od strane protivnika, svaka lopta se može blokirati u protivnikovom prostoru za igru. Bitno je naglasiti da je blokiranje dozvoljeno ali NE I NAPAD (pogledati tačku 4. ispod).

2. Dizanje i prebacivanje lopte (*ne* napadi), koji ne prelaze mrežu prema protivničkom terenu, ne smiju se blokirati preko mreže, osim nakon trećeg odigravanja.
3. Ukoliko jedan od blokera prebaci šake preko mreže i udari loptu (*smečira*), umjesto da izvede akciju blokiranja, to je greška (izraz *preko mreže* podrazumijeva pružanje ruku preko mreže u protivnikov prostor za igru). Akcija napada (*smečiranje*) je karakterizirana **zamahom ruke unazad (eng. back swing)**, dok blok to nije.
4. S obzirom da lopta smije dodirnuti bilo koji dio tijela, ako za vrijeme blokiranja lopta dodirne stopala, u toku iste akcije, to nije greška, to je i dalje blok!

Pravilo 15 – Pravilni prekid igre (Time-outi i zamjene igrača)

Nije dozvoljeno zahtijevati bilo kakav drugi pravilan prekid igre ako je jedan već odbijen i sankcionisan nekom od sankcija za odugovlačenje prije nego se okonča jedno nadigravanje (vidjeti tačke 7 i 8 u nastavku, kao i Pravilo 15.2).

1. TO
 - 1.1. Kada trener zahtijeva time – out, on / ona mora **uvijek** pokazati i zvanični znak rukom. Ukoliko samo ustane, usmeno zatraži, pritisne sirenu ili **zahtijeva putem tableta**, sudija mora biti siguran da trener zaista želi zahtijevati time – out i da djeluje proaktivno, prije nego što odobri ili odbije zahtjev. Ako iz bilo kojeg razloga

zahtjev za time – out bude odbijen, prvi sudija treba odlučiti da li je bilo namjere za odugovlačenjem, te sankcionisati to u skladu sa skalom sankcija.

- 1.2. E-score softver i tablet će automatski proizvesti zvuk sirene ako ekipe koriste *Electronic Team Tablet (ETT)* kako bi poslali zahtjev za time – out.
- 1.3. Vrijeme e-score softvera može biti prilagođeno kako bi se skratilo trajanje time – outa, u skladu sa potrebama takmičenja.
- 1.4. Ukoliko se tim (timovi) želi (žele) vratiti u teren prije nego je isteklo vrijeme određeno za time – out, sudije bi to trebale dozvoliti, ali se igra ne bi trebala nastaviti dok vrijeme za time – out ne istekne.

2. Zamjene igrača

- 2.1. Drugi sudija stoji između stuba i zapisničkog stola i – osim ako zapisničar ukaže na to da je zamjena nepravilna – pokazuje znak (ukrštanje ruku) igračima, da se zamijene na bočnoj liniji. (Ako se pri zamjeni igrača koriste tableti, nema potrebe za korištenjem znaka (ukrštanje ruku) osim ako su igrači spori pri zamjeni na bočnoj liniji.)

Kada se vodi papirni zapisnik, u slučaju višestrukih zamjena igrača, drugi sudija treba sačekati znak rukom od strane zapisničara, da je prethodna zamjena evidentirana, nakon čega će nastaviti sa sljedećom zamjenom.

U slučaju da se pri zamjeni igrača koriste tableti, softver onemogućava nepravilne zamjene, što se automatski upisuje u zapisnik, tako da drugi sudija interveniše samo u izuzetnim slučajevima, kada dođe do odugovlačenja. Uloga zapisničara se u ovom slučaju mijenja, umjesto unosa podataka, on / ona provjerava, zatim i odobrava (ili odbija) zamjene na elektronskim uređajima koji se koriste. Dodatno, ako zapisničar mora manuelno unijeti zamjenu putem e-score softvera, drugi sudija to treba uzeti u obzir, te u slučaju potrebe omogućiti malo više vremena za trajanje procesa.

Treba napomenuti da je zahtjev za zamjenu igrača uvijek **trenutak ulaska igrača u zonu za zamjene**, bez obzira na metod odobravanja i upisivanja koji se koristi.

- 2.2. Kada se vodi papirni zapisnik, višestruke zamjene igrača se izvode sukcesivno: prvo jedan par igrača – jedan igrač izlazi iz terena, a zamjena ulazi, zatim slijedi drugi par, itd., kako bi zapisničar mogao pravilno evidentirati i provjeriti zamjene jednu po jednu. U slučaju višestruke zamjene igrača, igrači zamjene trebaju istovremeno ući u zonu za zamjenu. Ukoliko igrači nisu istovremeno ušli, ali je jasno da su dio zahtjeva za zamjenu, sudije trebaju biti manje stroge i dozvoliti

zamjenu. Blago kašnjenje drugog (trećeg) igrača ne može izazvati ozbiljnije odugovlačenje igre, tj. sljedeći igrač mora biti u zoni za zamjenu u trenutku kada se prethodna zamjena evidentira.

Ponovno, u slučaju korištenja tableta pri zamjeni igrača, višestruke zamjene se mogu odobriti istovremeno kako bi se ubrao proces. Drugi sudija može slobodno odobriti zamjene koristeći ovaj metod.

2.3. Veoma je važno osigurati da se igrači kreću brzo i smireno.

Prema stvarnoj metodi, slučajevi sankcija zbog odugovlačenja kada igrači zamjene nisu spremni da uđu u igru, trebali bi biti minimizirani.

Odgovornost drugog sudije i zapisničara je da ne koriste pištaljku ili sirenu kako bi signalizirali zahtjev za zamjenu, ukoliko igrač zamjena nije spreman ili ako je u zonu za zamjenu ušao greškom. Ukoliko nije došlo do odugovlačenja, „zahtjev“ za zamjenu treba biti odbijen od strane drugog sudije bez ikakvih sankcija. Drugi sudija treba biti proaktivan i pažljiv u svakom slučaju i poduzeti korake da spriječi takve greške prije nego igrač uđe u zonu za zamjenu. Ako igrač nije spreman za zamjenu (npr. nedostaje / neispravna tablica sa brojem za zamjenu – ako se koristi, igrač je u trenerci, kasni sa ulaskom u zonu za zamjenu, itd.), drugi sudija tada treba jednostavno spriječiti da igrač uđe u zonu za zamjenu. U slučaju da igrač greškom uđe u zonu za zamjenu, odmah shvati svoju grešku i vrati se, taj zahtjev sudije ne bi trebale smatrati kao zahtjev koji treba sankcionisati. U zaključku, sudije ne bi trebale izricati sankciju za odugovlačenje sve dok gore spomenute manje greške ekipe ne ometaju tok utakmice.

3. U slučaju povrede, sudije bi trebale prekinuti nadigravanje **SAMO** kada je igrač povrijeđen očiglednom traumom (ili krvarenjem) i postoji jasna opasnost od daljnje povrede samog igrača, njegovih saigrača ili protivnika. Kada je igrač **ozbiljno** povrijeđen iz gore navedenih razloga i mora napustiti teren, prvenstveno se treba izvršiti pravilna zamjena. Ako to nije moguće, ekipa može slobodno izvršiti izuzetnu zamjenu zbog povrede, bez obzira na ograničenja za zamjene i u njoj može učestvovati bilo koji igrač koji **u trenutku povrede nije bio na terenu**.

Sudije moraju jasno razlikovati nepravilnu zamjenu (kada ekipa napravi nepravilnu zamjenu, pa se igra nastavi, a zapisničar / drugi sudija to ne primijete, Pravilo 15.9), od **zahtjeva** za nepravilnu zamjenu koju, u trenutku zahtjeva, zapisničar ili drugi sudija prepoznaju kao nepravilnu (Pravilo 16.1.3), i koja se tada odbija, te kažnjava sankcijom za odugovlačenje.

4. Zahtjev za zamjenu prije početka seta je dozvoljen i zamjenu treba upisati. U tom slučaju, trener bi trebalo da uputi zahtjev za zamjenu koristeći zvanični znak rukom.

5. Sudije moraju dobro da prouče i razumiju pravilo vezano za neosnovani zahtjev (Pravilo 15.11):

- šta znači neosnovani zahtjev;
- koji su tipični slučajevi;
- koji postupak treba sprovesti u takvim slučajevima;
- šta treba uraditi ako ekipa ponovi takav zahtjev na istoj utakmici.

Drugi sudija mora da osigura da se svaki neosnovani zahtjev upiše u zapisnik u poseban odjeljak za neosnovane zahtjeve.

6. Pomoćnik zapisničara upisuje promjene igrača sa liberom, kao i ponovno određivanje libera, u poseban zapisnik, specijalno napravljen za ovu svrhu (R-6), tako da se u svakom trenutku zna broj igrača kojeg libero mijenja. (Kada se koristi elektronski zapisnik, zapisničar i pomoćnik zapisničar moraju verbalno da sarađuju pri prepoznavanju i upisivanju promjene igrača sa liberom).
7. Nije dozvoljeno zahtijevati bilo koju vrstu dodatnog pravilnog prekida igre prije završetka narednog okončanog nadigravanja, ukoliko je, u periodu između okončanog nadigravanja i početka sljedećeg, jedan zahtjev već odbijen i sankcionisan opomenom za odugovlačenje. Na primjer, ekipa je zahtijevala time - out nakon zvižduka za servis, ali je igra prekinuta i dodijeljena je opomena za odugovlačenje. Ekipa sada nema pravo da zahtjeva ni novi time - out ni zamjenu igrača (izuzev izuzetne zamjene u slučaju povrede), prije nego što se igra nastavi.
8. U slučaju prekinutog nadigravanja, nije dopušteno zahtijevati bilo kakav pravilan prekid igre, osim izuzetne zamjene povrijeđenog ili sankcionisanog igrača, prije nego se okonča jedno potpuno nadigravanje (Pravilo 15.2).
9. Povrijeđen, bolestan, isključen ili odstranjen igrač se primarno treba zamijeniti običnom zamjenom. Ukoliko to nije moguće, ekipa ima pravo na IZUZETNU zamjenu, u kojoj može učestvovati bilo koji igrač koji **u tom trenutku nije bio na terenu**.
10. Kada prostor za igru nije postavljen na tradicionalan način, igrači zamjene dolaze u zonu za zamjenu iza leđa prvog sudije. U ovom slučaju, treći sudija mora obavijestiti prvog sudiju u cilju sprječavanja zabune između zvižduka za servis i nepotrebno odbijenih zamjena. To čini na način da izgovara „zamjena lijevo“ ili „zamjena desno“. Prvi sudija treba zaustaviti zamjene na bočnoj liniji dok ne dobije povratnu informaciju od zapisničara „zapisničar spreman“.

Pravilo 16 – Odugovlačenje igre i neosnovani zahtjevi

1. Sudija mora znati tačnu razliku između neosnovanog zahtjeva i odugovlačenja.

Neki od primjera koji se mogu smatrati **neosnovanim zahtjevom** ekipe, kada se dese prvi put tokom utakmice:

- zahtjev za time - out nakon što je prvi sudija dao znak za servis, ili tokom nadigravanja
- zahtjev za sedmu zamjenu igrača ili treći time - out po prvi put
- zahtjev za drugu zamjenu, prije nego što je okončano naredno nadigravanje (osim u slučaju bolesnog / povrijeđenog / sankcionisanog igrača)

Ako je došlo do odugovlačenja, uslijed neosnovanog zahtjeva, treba ga tretirati i upisati kao odugovlačenje, a ekipa i dalje ima pravo da uputi neosnovani zahtjev.

Neki od primjera koji se smatraju **odugovlačenjem**:

- ponavljanje bilo kojeg neosnovanog zahtjeva, bez obzira na njegovu vrstu
- zahtjev za nepravilnu zamjenu, koja je otkrivena prije izvođenja narednog servisa
- ponavljanje zakašnjele promjene sa liberom (nakon zvižduka za servis, a prije samogv servisnog udarca)
- propuštena promjena sa liberom kada je rotacijom došao u zonu 4, što stvara odugovlačenje

2. Sudije trebaju spriječiti svako namjerno ili nenamjerno odugovlačenje od strane ekipa.

Iako je igračima dopušteno da brzim brisačima pokažu mjesto na terenu gdje se nalazi mokra površina, odgovornost prvog sudije je da odluči o zahtjevima igrača za brisanjem poda, da li oni očigledno uzrokuju odugovlačenje igre, te da, ako je potrebno, dodijeli sankciju za odugovlačenje zbog toga. Kako bi se spriječila nepotrebna odugovlačenja nastavka igre, prilikom dodjeljivanja sankcije za odugovlačenje ekipi, prvi sudija **ne bi trebao pozivati kapitea u igri** do sudijske platforme zbog objašnjenja.

Broj i način rada brzih brisača može se mijenjati između takmičenja u skladu sa instrukcijama primljenim od Kontrolnog komiteta.

3. Brisanje poda

Osnovna svrha ovog postupka je da se osigura bezbjednost igrača i normalan tok igre i da se izbjegne da igrači sami brišu podlogu.

3.1. Brzi brisači poda i njihova oprema

3.1.1. Brzi brisači poda

Dva brza brisača za svaku polovinu terena (ukupno 4 brisača). Brzi brisači moraju biti dobro obučeni za svoj zadatak; bilo bi dobro da su u pitanju osobe koje igraju odbojku.

3.1.2. Oprema brisača poda

Osam upijajućih peškira (minimalnih dimenzija 40 x 40 cm, maksimalno 40 x 80 cm); Četiri (2-2) moraju biti dostupna i nalaziti se blizu zapisničkog stola, a četiri (2-2) pored brisača koji sjede na malim stolicama.

3.1.3. Položaj brzih brisača

3.1.3.1. Dva brza brisača po polovini terena (ukupno 4), na svakoj strani zapisničkog stola, koji sjede na malim stolicama (spremni da otrči do mokrog mjesta).

3.1.3.2. Brisači moraju da imaju u vidu činjenicu da ne smiju zaklanjati reklamne panele koji okružuju teren, bez obzira na svoj položaj, naročito iza platforme prvog sudije.

3.2. Kako se briše teren za igru

Da bi osigurao kontinuitet igre i spriječile taktike za odugovlačenje, FIVB je donio sljedeće odluke:

3.2.1. Kada je lopta van igre (između nadigravanja), ako je neophodno:

3.2.1.1. Kada god brzi brisač primijeti vlažno mjesto na terenu, on / ona čeka kraj nadigravanja. Odmah nakon što sudija dosudi zviždukom da je lopta *van igre*, brisač(i) treba da otrče do vlažnog mjesta.

3.2.1.2. Odmah nakon brzog brisanja, brisači moraju da se vrate na svoje položaje, vraćajući se sa terena najkraćim putem.

- 3.2.1.3. Kako bi sve bilo u skladu sa satom za servis, vrijeme za brisanje mokre površine ne bi trebalo trajati duže od 7 sekundi, od trenutka kad se nadigravanje završi, sudijskim zviždukom, do zvižduka prvog sudije za sljedeći servis. Brisači ne smiju izazivati odugovlačenja igre.
- 3.2.1.4. Sudije nisu uključene u akcije brisača. Međutim, imaju pravo da regulišu rad brisača, samo onda kada brisači ometaju igru, ili kada ne obavljaju svoj posao pravilno.
- 3.2.1.5. U slučaju opasne mokre površine, posebno na terenu, igrači i treneri imaju pravo zatražiti od brisača da je obrišu. Međutim, pozivanje brisača na teren ili u slobodnu zonu bez razloga treba smatrati namjernim odugovlačenjem i sankcionisati.

Ako ekipa ometa nastavak igre nakon time - outa pod izgovorom vlažnog poda ispred svoje klupe, prvi sudija može dodijeliti sankciju za odugovlačenje.

Peškiri brzih brisača se ne bi trebali koristiti za posušivanje takvih mokrih površina jer tečnost može sadržavati izotonične soli ili šećer koji bi se mogao prenijeti na teren.

3.3. Odgovornosti igrača

Ukoliko igrači, na sopstveni rizik, brišu pod svojim malim peškirim, prvi sudija ne treba da čeka da završe sa brisanjem i vrate se na svoje pozicije. Ako nisu na svojim mjestima u trenutku servisnog udarca, odgovarajući sudija će dosuditi pozicionu grešku.

Pravilo 17 – Izuzetni prekidi igre

Pravilo 18 – Pauze i promjena polja

1. Za vrijeme pauza, igrači mogu koristiti lopte, *osim onih za igru*, za zagrijavanje u slobodnoj zoni.
2. Za vrijeme pauza, sve **lopte za igru** ostaju kod dodavača lopti. Oni ne smiju da ih daju igračima za zagrijavanje. Prije odlučujućeg seta, drugi sudija daje loptu igraču koji prvi servira u tom setu. Za vrijeme time - outa i zamjena, te za vrijeme promjene polja, u

odlučujućem setu, na osmom poenu, drugi sudija ne uzima loptu. Ona ostaje kod dodavača lopti.

3. Na nekim takmičenjima, od ekipa se neće zahtijevati da mijenjaju strane terena, kako bi se smanjila mogućnost potencijalne zaraze zbog COVID-19 virusa.

Pravilo 19 – Libero

1. U slučaju kada ekipa ima dva libera, *jedan sat prije početka utakmice*, ili u skladu sa posebnim instrukcijama za neko takmičenje, prvi libero treba biti upisan u prvo od dva polja posebno rezervisana za upis libera.
2. Dva libera mogu nositi dresove različite boje i dizajna između sebe, a i od ostatka ekipe (Pravilo 19.2).
3. Libero može biti kapiten ekipe ili kapiten u igri (Pravilo 19.4.2.5).
4. Nepravilna promjena igrača sa liberom se treba tretirati na isti način kao i nepravilna zamjena igrača.
5. Ukoliko je libero postao ili je proglašen nesposobnim za igru (povrijeđen je, bolestan, isključen, itd.), trener za novog libera može odrediti bilo kojeg igrača (osim onog igrača umjesto kojeg je ušao libero) koji nije na terenu *u trenutku ponovnog određivanja*.

Postupak će biti sličan postupku promjene igrača sa liberom, ako se novo određivanje izvrši odmah nakon povrede, ili sličan postupku zamjene igrača, ako se izvrši kasnije u toku igre. To treba obaviti uz što manje formalnosti, tako što će trener / kapiten u igri potvrditi donijetu odluku, saopštavajući je sudijskom timu.

6. Obratite pažnju na razliku između izuzetne zamjene povrijeđenog igrača i ponovnog određivanja povrijeđenog libera.

Kada se povrijedi regularni igrač i ne postoji mogućnost pravilne zamjene, bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku povrede (izuzev libera i igrača kojeg je on zamijenio) *može zamijeniti* povrijeđenog igrača.

Uporedite ovaj postupak sa ponovnim određivanjem libera, kada *bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku ponovnog određivanja* (osim igrača koji je zamijenio aktivnog libera, ili originalnog aktivnog libera koji je prethodno bio proglašen nesposobnim za igru) *može da postane novi libero!* Treba imati u vidu činjenicu da je ponovno određivanje libera opcija koju trener može da iskoristi, ali i ne mora.

Igrači koji su isključeni ili odstranjeni moraju biti zamijenjeni legalnom zamjenom – međutim, ako to nije moguće, kako se ne bi prekinuo set, trener ima opciju (ali ne i obavezu) da odluči o korištenju izuzetne zamjene za isključenog ili odstranjenog igrača. Bilo koji igrač koji je zamijenjen izuzetnom zamjenom ne može se više vratiti u igru na toj utakmici. To se odnosi i na isključenog igrača, ako se izvrši izuzetna zamjena. Odluka o primjeni ovog postupka je na treneru (vidjeti Pravilo 15.8).

7. Kako bi na pravi način razumjeli značenje Pravila 19.3.2, sudije treba da obrate pažnju na razliku između teksta Pravila 25.2.2.2, koje navodi da zapisničar mora da signalizira svaku grešku u redosljedu serviranja odmah nakon servisnog udarca i Pravila 26.2.2.2, koje navodi da pomoćnik zapisničara mora da obavijesti sudije o svakoj pogrešnoj promjeni libera, ali se ne pominje nakon servisnog udarca. To znači da bi pomoćnik zapisničara trebalo da obavijesti sudije o nepravilnoj promjeni libera odmah kada se ona dogodi, a Pravilo 7.7.2 se primjenjuje samo u slučaju kada pomoćnik zapisničara propusti da obavijesti sudije i nadigravanje (ili više njih) se odigra.
8. Sudije bi trebalo da prave razliku između situacija kada ekipa ima samo jednog libera i on / ona postane nesposoban / na za igru (povreda, bolest, isključenje ili odstranjenje) i situacije kada on / ona **bude proglašen / a** nesposobnim za igru. U prvom slučaju, to što libero ne može da nastavi utakmicu nema veze sa ekipom, dok je u drugom odluka ekipe (trenera, ili u njegovom odsustvu, pomoćnog trenera) da libero neće nastaviti utakmicu. Ukoliko libero **postane** nesposoban za igru i tokom prekida igre novi libero bude određen bez daljih odlaganja, on / ona može zamijeniti prvoimenovanog libera odmah i direktno na terenu. Međutim, ukoliko je libero koji se nalazi u terenu proglašen nesposobnim za igru, prvo se na teren mora vratiti igrač umjesto kojeg je ušao libero, a zatim nakon jednog okončanog nadigravanja novoodređeni libero ima pravo da uđe na teren umjesto bilo kojeg igrača zadnje linije.
9. Za FIVB takmičenja, ekipa ima pravo imenovati različitog libera / libere za svaku utakmicu – u ovom slučaju, treba konsultovati poseban *Priručnik* za određeno takmičenje.

Pravilo 20 – Pravila ponašanja

Pravilo 21 – Nedozvoljeno ponašanje i sankcije

1. Važno je zapamtiti da se, u skladu sa Pravilom 21.2.2, učesnici moraju ponašati sa poštovanjem i uljudno prema svim akterima - sudijama, delegatu, suigračima, protivničkim igračima i gledaocima. Ako ponašanje trenera (ili bilo kojeg drugog člana ekipe) prelazi granice propisane Pravilom 21, prvi sudija mora primijeniti odgovarajuće
-

sankcije bez oklijevanja. Odbojkaška utakmica je sportski *show* igrača, a ne članova ekipe. Sudije ne smiju ignorirati ovu činjenicu.

FIVB komisija za Pravila igre i sudijska komisija snažno preporučuje sudijama da moraju, kao prvi sudija, primijeniti **STRIKTNO SKALU SANKCIJA** prema treneru koji se upušta u demonstrativno, nekulturno i glasno protestiranje, posebno prema delegatu utakmice, zapisničkom stolu ili bilo kojem drugom članu sudijskog kolegija.

2. Pravilo 21.1. bavi se "manjim prekršajima" koji nisu predmet sankcija. Dužnost prvog sudije je prevencija da ekipe ne dođu do nivoa sankcionisanja. Od iznimne je važnosti da sudije koriste svoju osobnost kako bi držali pod kontrolom manje prekršaje te na taj način izbjegli izricanje sankcija kasnije u utakmici.
3. Implemetacija sankcija za nedolično ponašanje nad članovima ekipe koja vodi do sankcija, po odluci prvog sudije:

3.1. Član ekipe na terenu

Prvi sudija će se oglasiti pištaljkom (u većini slučajeva kad je lopta van igre, ali što je prije moguće kada se desi nedolično ponašanje). On / ona će tada dati instrukciju sankcioniranom igraču da priđe sudijskom stalku. Kada je igrač blizu sudijskog stakla, prvi sudija će pokazati odgovarajući karton(e) govoreći igraču razlog zašto je sankcionisan / a. Za FIVB, Svjetska i zvanična takmičenja, vrsta sankcije koja se daje (i razlog), kao i broj igrača i ekipa koja je sankcionisana, moraju biti komunicirani prema TV publici kroz verbalni sistem najave, ako je moguće.

Drugi/treći sudija potom potvrđuje da je primio na znanje navedene informacije i odmah daje instrukcije zapisničaru da upiše odgovarajuću sankciju u zapisnik.

Ako zapisničar, na osnovu informacija iz zapisnika, ustanovi da je odluka prvog sudije protivna skali sankcija, on / ona mora odmah o tome informisati drugog sudiju. Drugi sudija, nakon što je provjerio da je informacija koju mu je dao zapisničar ispravna, prenosi informaciju prvom sudiji. Prvi sudija mora potom ispraviti njegovu / njenu prethodnu odluku.

3.2. Član ekipe koji nije na terenu

Prvi sudija će se oglasiti pištaljkom, pozvati kapitena u igri do sudijskog stakla i reći kapitenu koji je igrač njegove ekipe sankcionisan i zašto. Kapiten u igri mora potom informisati člana ekipe, koji mora prvom sudiji dati doznajanja da prihvata sankciju. Odgovornost prvog sudije je da pokaže odgovarajući karton(e) tako da svima bude jasno tko je sankcionisani član ekipe.

- 3.3. U takvoj situaciji sudije i zapisničar moraju imati dobru saradnju kako bi u zapisnik bile upisane ispravne sankcije (član ekipe i nivo sankcije).
- 3.4. Implemetacija sankcija između setova
- U slučaju kazne, prvi sudija će pokazati karton (crveni karton) na početku sljedećeg seta.
- U slučaju isključenja ili odstranjenja, prvi sudija će pozvati kapiten u igri odmah, kako bi on / ona informisao trenera ekipe na koju se sankcija odnosi o vrsti sankcije (da se izbjegne dvostruko kažnjavanje ekipe), što će biti formalno popraćeno pokazivanjem kartona (crveni+žuti zajedno za isključenje ili crveni+žuti odvojeno za odstranjenje) na početku sljedećeg seta.
- 3.5. Isključeni ili odstranjeni igrači moraju odmah napustiti prostor za igru i otići u svlačionicu i tu ostati za vrijeme trajanja sankcije.
4. Za vrijeme igre, sudije moraju obratiti pažnju na disciplinski aspekt, djelujući odlučno pri primjeni sankcija za nedolično ponašanje igrača ili članova ekipe. Sudije, isto tako, moraju imati stalno na umu kako se njihova funkcija sastoji od procjene akcija igre, a ne od "ganjanja" malih, individualnih pogrešaka.

Pravilo 22 - Sudijski tim i procedure

1. Da informišu ekipe tačno o prirodi greške koju su dosudili (da bude jasno za publiku, tv gledaoce...), sudije *MORAJU* koristiti zvanične znakove rukama. Sudije smiju koristiti samo ove znakove i nikakve druge; nacionalni i privatni znakovi rukama mogu biti korišteni samo u ekstremnim situacijama kako bi se razjasnila situacija koja je konfuzna ili akcija odigravanja.
2. Zbog povećanja brzi igre, mogu se dogoditi i sudijske pogreške. Kako bi se one smanjile, sudijski tim mora usko sarađivati; poslije svakog nadigravanja sudije bi trebale pogledati jedni druge kako bi potvrdili svoju odluku.

Pravilo 23 - Prvi sudija

1. Prvi sudija mora uvijek sarađivati sa njegovim / njenim kolegama (drugim sudijom, zapisničarom, linijskim sudijama). On / ona njima mora dozvoliti da rade u okviru svojih nadležnosti i svojih ovlasti. On / ona obavlja svoju aktivnu dužnost stojeći.

Naprimjer: nakon što pištaljkom označi kraj nadigravanja, on / ona mora odmah pogledati kolege (i tek onda donijeti konačnu odluku pokazujući zvanični signal rukama):

- Kada odlučuje da li je lopta unutra ili vani, on / ona bi trebao pogledati odgovarajuće linijske sudije u blizini mjesta gdje je lopta dodirnula parket (iako prvi sudija nije linijski sudija, on / ona, naravno, ima pravo, ako je potrebno, promijeniti odluku svojih kolega).
 - Za vrijeme utakmice, prvi sudija mora često gledati drugog sudiju koji je okrenut prema njemu / njoj (ako je moguće poslije svakog nadigravanja i također prije svakog odobrenja za izvođenje servisa), kako bi vidio / vidjela da li on / ona pokazuje neku grešku ili ne (npr. četiri odigravanja, dvostruki dodir te kako bi vidio / vidjela zahtjev za regularni prekid igre koji dolazi u zadnji trenutak).
2. Pitanje da je li lopta koja je u "vani" prije toga bila dodirnutu od strane ekipe koja se brani (npr. od strane blokera ekipe koja se brani), je nadležnost prvog sudije i linijskih sudija. Međutim, prvi sudija je taj koji donosi konačnu odluku i to pokazuje zvaničnim znakom, nakon što je pogledao znak linijskog sudije i drugog sudije (u slučaju 'tankog' dodira bloka na strani drugog sudije) ili drugih članova sudijskog kolegija.
 3. On / Ona se uvijek mora pobrinuti da ostavi dovoljno vremena drugom sudiji i zapisničaru da obave njihove administrativne poslove, npr, da zapisničar ima dovoljno vremena da provjeri ispravnost zahtjeva za izmjenu i upisivanje istog. Ako prvi sudija ne da dovoljno vremena njegovim / njenim kolegama da obave svoj posao, drugi sudija i zapisničar neće biti u stanju pratiti sljedeću fazu utakmice, uzrokujući time potencijalne pogreške članova sudijskog kolegija. Ako prvi sudija ne da dovoljno potrebnog vremena za kontrolu i administrativne poslove, drugi sudija mora pištaljkom zaustaviti nastavak utakmice.
 4. Prvi sudija može promijeniti odluku bilo kojeg člana sudijskog kolegija. Ako je donio odluku (pištaljkom) i onda vidio da netko od njegovih kolega (drugi sudija, linijski sudija ili zapisničar) dosuđuje drukčiju odluku:
 - ako je on / ona siguran da je u pravu, on / ona može ostati pri svojoj odluci;
 - ako on / ona vidi da nije u pravu, on / ona može promijeniti svoju odluku;
 - ako on / ona ustanovi da je greška učinjena simultano od strane obje ekipe (igrača), on / ona bi trebao ponoviti nadigravanje;
 - ako on / ona smatra da je odluka drugog sudije pogrešna, može poništiti njegovu / njenu odluku. Npr, ako je drugi sudija dosudio pozicionu grešku ekipi koja prima servis, a prvi sudija je odmah ili nakon protesta kapitena shvatio da su igrači bili u

ispravnim pozicijama, on / ona ne bi trebao prihvatiti odluku drugog sudije i može narediti da se nadigravanje ponovi.

5. Ako prvi sudija ustanovi da neko od službenih lica ne zna obavljati svoj posao, ili ga ne radi objektivno, on / ona mora zamijeniti tog člana kolegija.
6. Samo prvi sudija može primijeniti sankcije za ponašanje i odugovlačenja - drugi sudija, zapisničar i linijske sudije nemaju to pravo. Ako službena lica, osim prvog sudije, primijete bilo kakve neregularnosti, moraju ih prijaviti prvom sudiji odmah. Prvi sudija, i samo on / ona, je jedini/a koji/a primijenjuje sankcije.
7. Prvi sudija prati putanju lopte i njen kontakt sa igračima ili opremom ili predmetima. Posljedično, prvi sudija je prva osoba koja odlučuje o regularnosti kontakta s loptom. U trenutku udarca u napadu, on / ona gleda direktno u ruke napadača i loptu, dok samo krajevima očiju prati moguću putanju lopte.

Pravilo 24 - Drugi sudija

1. Drugi sudija mora imati iste kompetencije kao i prvi sudija. On / ona će zamijeniti prvog sudiju u slučaju njegovog odsustva ili u slučaju da prvi sudija nije u mogućnosti nastaviti sa njegovim / njenim zadacima.
2. Za vrijeme nadigravanja u blizini mreže, drugi sudija se mora koncentrisati na nelegalni dodir mreže cijelom dužinom, stojeći pritom na strani blokera, na sve nelegalne prijelaze srednje linije i na nelegalne akcije odigravanja na anteni na njegovoj / njenoj strani. Drugi sudija takođe treba kontrolisati greške udarca u napadu igrača drugog reda, kao i greške blokiranja igrača drugog reda te pokušaje bloka od strane libera (za dosuđivanje ovih grešaka nema prioriteta da li ih dosuđuje prvi ili drugi sudija, oboje mogu odlučiti o navedenom).
3. Drugi sudija mora takođe pomno provjeriti, prije i za vrijeme utakmice, da su igrači u ispravnim pozicijama, na osnovu postave navedene na papiriću za postavu. U ovom poslu (ako se ne koriste tableti) drugom sudiji asistirat će zapisničar, koji će mu reći koji igrač mora biti u poziciji 1 (server). Na osnovu te informacije, okrećući postavu kontra kazaljke na satu u ruci, drugi sudija može utvrditi tačno regularan red rotacije (pozicija) svake ekipe. Kada potvrđuje pozicije igrača, drugi sudija trebao bi stajati u poziciji II na svojoj lijevoj ili poziciji IV na svojoj desnoj strani.
Ako postoji razlika između pozicija igrača u terenu i pozicija igrača navedenih na papiriću za postavu, drugi sudija bi trebao pozvati kapitea u igri ili trenera kako bi potvrdio pravilnu postavu igrača.

4. Ovo pravilo je modificirano u ovom izdanju Instrukcija sa namjerom da se igračima da veća šansa da dođu do svoje igračke pozicije nakon servisnog udarca. Posljedično, kontrolni parametri su varirali od bočnih do srednjih linija. Iz ovog razloga, Komisija za Pravila igre i suđenje **INZISTIRA** da primjena pravila **MORA BITI** tačno onakva kako je napisano u tekstu Pravila 7.4 i 7.5, bez davanja dodatne prednosti u odnosu na onu koja je već omogućena igračima Pravilima da stignu u svoju poziciju. Nikakva "tolerancija" nije dozvoljena!
5. Kada drugi sudija dosudi pozicionu grešku ekipi koja prima servis, odmah poslije zvižduka on mora pokazati pozicionu grešku zvaničnim signalnom ruku i pokazati tačno koji igrači su napravili pozicionu grešku. Ako igrači kojima je dosuđena poziciona greška ne mogu sami ispraviti pozicije, drugi sudija ispravit će poziciju igrača, nakon čega će početi sljedeće nadigravanje.
6. Drugi sudija mora obratiti pažnju na to da slobodna zona uvijek bude prazna, bez prepreka koje mogu uzrokovati povredu člana ekipe (boce, prva pomoć i slično).
7. Za vrijeme time-outa drugi sudija ne bi trebao biti u statičnoj poziciji. Svoje kretanje može prilagoditi na način da se okrene:
 - Prema ekipama, kako bi se uvjerio da su se pomaknuli u blizinu klupa.
 - Prema zapisničaru, kako bi kontrolirao njegov / njen rad.
 - Prema asistentu zapisničara, kako bi dobio informaciju o pozicijama libero igrača.
 - Prema prvom sudiji, kako bi primio i / ili dao informaciju, ako je potrebno.
 - Prema ekipama, kako bi promatrao i kontrolisao, ukoliko je potrebno, povratak ekipa u teren prije kraja time-outa i utvrdio da li će libero izvršiti "skrivenu zamjenu".
 - Da provjeri postavu ekipa brojeći igrače, tako da bude siguran da se svih šest igrača obje ekipe vratilo na teren po završetku time-outa
8. Ako za vrijeme utakmice drugi sudija vidi i čuje nesportske geste ili riječi između protivnika, prvom prilikom kada je lopta izvan igre, on / ona će narediti igračima da promijene svoje ponašanje uz zamolbu da smire tenzije; ako situacija ostane ista, on / ona mora informirati prvog sudiju, koji mora odmah dodijeliti sankciju igraču / ci ili igračima / igračicama, zavisno od težine njihovog ponašanja.

VAŽNA NAPOMENA: Prva greška koja se dogodi mora biti sankcionirana. Prvi i drugi sudija imaju različita polja odgovornosti i nadležnosti, stoga je jako važno da svaki sudija grešku dosudi odmah. Na zvuk pištaljke jednog od sudija nadigravanje se prekida, a onaj sudija koji nije dosudio grešku mora se suzdržati od dosuđivanja greški nakon zvižduka kolege kako bi se izbjegla konfuzija među igračima i gledateljima.

*Dijelovi Instrukcija vezani za **REZERVNOG SUDIJU, TREĆEG SUDIJU, CHALLENGE SUDIJU** su izostavljeni s obzirom da sistem takmičenja u Bosni i Hercegovini iste ne poznaje na zvaničnim utakmicama.

Pravilo 25 – Zapisničar

Posao zapisničara jako je važan, posebno za vrijeme međunarodnih utakmica, gdje su članovi sudijskog kolegija i ekipa iz različitih zemalja. Sve sudije **moraju znati kako popunjavati zapisnik (manualni i elektronski)**, a ako za to postoji potreba, moraju znati raditi posao zapisničara.

Zapisničar:

1. Mora provjeriti – nakon što primi listiće s postavom ekipa i prije starta svakog seta – da brojeve sa listića za postavu može pronaći i u listi članova ekipa u zapisniku (ako ne, o tome mora obavijestiti drugog sudiju).
2. Obavještava drugog sudiju o drugom time-outu i petoj i šestoj zamjeni obje ekipe (o čemu onda drugi sudija obavještava prvog sudiju i trenera). Ovaj proces mora se provoditi i kada se koriste tableti na stubovima za sudije i tableti za ekipe.
3. Za vrijeme procesa zamjene, osim u slučaju kada zapisničar drugom sudiji kaže da je zamjena nelegalna, drugi sudija odobrava zamjenu igrača.
4. Kada se proces upisivanja zamjene završi, zapisničar pokazuje znak rukama da je spreman za nastavaka, ili u slučaju korištenja komunikacijskih slušalica kaže "zapisničar spreman". Poslije toga zapisničar se mora koncentrirati da provjeri da li servira igrač koji izvori servis prati redoslijed rotacije ili ne.
5. Zapisničar mora gledati u igrača / igračicu koji je ušao u zonu za zamjenu, odnosno broj na njegovom / njenom dresu, kao i igrača / igračicu, odnosno broj na dresu igrača / igračice kojega taj igrač mijenja, na osnovu čega će upisati zamjenu. Ako otkrije da je zahtjev za zamjenu nelegalan, on / ona će odmah to oglasiti pištaljkom i podignuti jednu ruku te drugom sudiji reći da je zahtjev za zamjenu igrača nelegalan. U tom slučaju drugi sudija mora odmah otići za zapisnički stol i provjeriti legalnost zahtjeva za zamjenu. Ako potvrdi da je tako, zahtjev za zamjenu mora biti odbijen od strane drugog sudije. Prvi sudija mora ekipi dodijeliti sankciju u vidu opomene za odugovlačenje. Zapisničar odgovarajuću sankciju mora upisati zapisnik, u sekciju "sankcije". Drugi sudija je dužan ispratiti upisivanje sankcije u zapisnik.
6. U slučaju da ekipa zahtjeva više od jedne zamjene, proces zamjene mora biti izvršen na način da se upisuju jedna po jedna zamjena, tako da zapisničar ima vremena registrirati

svaku zamjenu posebno. Zapisničar mora koristiti isti proces upisivanja kao što je ranije opisano.

7. Ako je zamjena legalna, zapisničar će upisati zamjenu u zapisnik i onda pokazati da je zamjena upisana na način što će podignuti obje ruke. Zapamtite, ovo se odnosi **na sve zamjene**.
8. U slučaju da se za zamjenu koriste tableti zajedno sa elektronskim zapisnikom, tablice se ne koriste. U tom slučaju, zapisničar mora pratiti ekran računara sa zapisnikom kako bi osigurao / la da podaci koji ulaze u evidenciju odgovaraju onome što se stvarno dešava pored terena – to i dalje znači da su svi postupci za sudije isti, bez obzira na korištenu tehnologiju. U slučaju da dođe do neslaganja između igrača koji ulazi u zonu za zamjenu i broja prenesenog putem tableta, kao relevantan se uzima stvarni igrač, a zapisničar mora ručno ispraviti i prihvatiti zamjenu. U ovom trenutku se preporučuje usmena komunikacija između zapisničara i drugog sudije, u slučaju da zamjenu treba izvršiti ručno zbog kašnjenja u prijenosu podataka. Kako se zamjena može poklopiti i sa zamjenom libera, potrebno je obratiti dodatnu pažnju.

Na kraju svih zamjena, i dalje je obavezan znak dvjema rukama "OK" prije nego što se meč nastavi. Ako se na utakmici koristi bežična komunikacija, zapisničar jednostavno obavještava sudije putem bežičnog sistema riječima: „OK, zapisničar spreman“, a „OK“ drugog sudije može biti i samo usmeno. Ako sistem ne radi ispravno ili se zbog velike buke ne može jasno čuti, zapisničar je i dalje obavezan pokazati dvjema rukama znak "OK".

9. Ukoliko mora upisati sankcije u zapisnik to će učiniti samo uz instrukcije drugog sudije, ili u slučaju protesta koji je u skladu sa Pravilima, uz odobrenje prvog sudije će pisati ili dozvoliti kapitenu da upiše protest u zapisnik.
10. Mora upisati napomenu ako je igrač ozlijeđen ili udaljen sa utakmice regularnom ili izuzetnom zamjenom. Napomena mora sadržavati broj dresa ozlijeđenog igrača, set u kojemu se ozljeda dogodila te rezultat u trenutku ozlijede.

Pravilo 26 – Asistent zapisničara

1. Asistent zapisničara sjedi blizu zapisničara. U slučaju da zapisničar nije u mogućnosti nastaviti obavljati njegovu / njenu dužnost, zamijenit će ga / je asistent zapisničara.
2. Njegove / njene odgovornosti su:
 - 2.1. Da popunjava kontrolni Libero list (R-6) ako se ne koristi elektronski zapisnik te da za vrijeme utakmice provjerava jesu li izmjene libero igrača regularne ili ne.

- 2.2. Ako se ne koristi elektronski semafor rukuje manualnim semaforom za zapisničkim stolom.
- 2.3. Da provjerava da li semafor pokazuje ispravan rezultat, te ukoliko to nije slučaj da ga ispravi.
- 2.4. Za vrijeme time-outa informiše drugog sudiju o pozicijama libero igrača, koristeći znak rukom "unutra" i "vani", ali samo sa jednom rukom za obje ekipe.
- 2.5. Da informira delegata utakmice, odmah po završetku svakog seta, o vremenu trajanja seta kao i tačnoj satnici početka i završetka prethodnog seta, pisanim putem.
- 2.6. Gdje je to potrebno pomaže zapisničaru pritišćući sirenu kako bi označila zahtjev za zamjenu.
- 2.7. Verbalno asistira zapisničaru sa informacijama za vrijeme procesa zamjene.
- 2.8. Da radi sa satom za odbrojanje sekundi za servis, gdje se taj sat koristi.

Pravilo 27 – Linijske sudije

1. Posao linijskih sudija veoma je važan, posebno na međunarodnim utakmicama visoke kvalitete. Svi kandidati za međunarodne sudije i međunarodne sudije moraju poznavati rad linijskog sudije, u slučaju da na međunarodnoj utakmici budu delegirani kao linijski sudija.
 - 1.1. Linijske sudije moraju biti prisutne u dvorani 60 minuta prije početka utakmice
 - 1.2. Linijske sudije moraju signalizirati:
 - loptu "unutra" ili "vani" blizu linija za koje su zaduženi,
 - greške prilikom izvođenja servisa opisane u Pravilu 12.4.3.
 - 1.3. Ako lopta dotakne antenu, pređe preko nje ili leti izvan antene u protivnički teren, linijski sudija koji je okrenut prema putanji lopte, mora signalizirati grešku
 - 1.4. Greške moraju biti signalizirane jasno i na način da prvi sudija vidi signal bez ikakve sumnje
2. Linijske sudije trebale bi se odmoriti između nadigravanja.

3. Linijske sudije trebale bi napustiti svoje pozicije za vrijeme time-outa i povući se u ćošak prostora za igru, iza oglasnih banneri. Ako to nije moguće u intervalima između setova, trebaju stajati u slobodnoj zoni u blizini zone za zagrijavanje.

Pravilo 28 – Zvanični znakovi

1. Sudije moraju koristiti SAMO zvanične znakove rukama. Korištenje bilo kojih drugih znakova trebalo bi izbjegavati, ali u svakom slučaju bi trebali biti korišteni samo kada je apsolutni potrebno da ih razumiju članovi ekipe.

U nastavku slijedi više detalja o redoslijedu i akcijama koje bi trebale biti korištene od strane sudija za vrijeme utakmice.

2. **Odluka prvog sudije.** Prvi sudija označit će kraj nadigravanja (ili grešku) pištaljkom, potom će rukom pokazati ekipu koja sljedeća servira, zatim prirodu greške, a onda igrača koji je učinio grešku (ako je potrebno). Drugi sudija neće sudjelovati ni na kakav način u signaliziranju, ali će jednostavno preći na stranu ekipe koja sljedeća prima servis. Kontakt očima sa prvim sudijom će i dalje biti potreban. Pomoć za vrijeme ili po završetku nadigravanja za "dodir lopte" (ako dodir nije čist) ili četiri odigravanja se očekuje od drugog sudije, ukoliko se ne koriste slušalice i mikrofoni. Ove aktivnosti mogu biti urađene prije nego se drugi sudija pomakne na stranu, tako da prvi sudija odmah ima sve potrebne informacije za donošenje odluke.
3. **Odluka drugog sudije** (npr. dodir mreže, greška blokiranja igrača drugog reda, itd.). Redoslijed dosuđivanja drugog sudije: zvižduk, pokazivanje prirode greške, pokazivanje (ako je potrebno) igrača koji je učinio grešku, pauza, a zatim nakon što prvi sudija pokaže stranu, odnosno ekipu koja sljedeća servira, to isto čini drugi sudija.
4. **Zahtjev za time-out:** Inače ga odobrava drugi sudija (ali je i dalje ostavljena mogućnost da i prvi sudija dosudi time-out ako drugi sudija ne vidi ili ne čuje zahtjev od strane trenera). Prvi sudija ne ponavlja znak za time-out za drugim sudijom.
5. **Ponovljeno nadigravanje / obostrana greška:** Iako i jedan i drugi sudija mogu dosuditi ponovljeno nadigravanje i znakom pokazati da se nadigravanje ponovi (npr. lopta koja se dokotrlja u teren, povrijeđen igrač za vrijeme nadigravanja i slično), ostaje dužnost prvog sudije da on pokaže ekipu, odnosno stranu ekipe koja sljedeća servira.

Drugi sudija će u tom slučaju samo ponoviti znak prvog sudije o ekipi koja servira sljedeća, ako je on / ona zaustavio nadigravanje.
6. **I jedan i drugi sudija sviraju u isto vrijeme da zaustave igru, ali za različite stvari.** U ovom slučaju i jedan i drugi sudija će označiti prirodu greške – ali ovoga puta, s obzirom

da prvi sudija mora odlučiti pravac aktivnosti nakon zvižduka, SAMO će prvi sudija pokazati znak za “ponovljeno nadigravanje” i ekipu koja servira sljedeća.

7. **Igrač servira prerano (prije pištaljke).** Ovo je u potpunosti posao prvog sudije – da označi “ponovljeno nadigravanje” i pokaže ekipu koja sljedeća servira.
8. **Kraj seta.** Ovo je posao prvog sudije. Drugi sudija može, ako prvi sudija nije primijetio rezultat, pristojno napomenuti prvog sudiju znakom, ali ovo mora ostati ekskluzivno pravo i odgovornost prvog sudije.
9. **Kada drugi sudija dosudi grešku, on / ona mora biti pažljiv!** Prvo, mora pokazati znak na strani ekipe na kojoj se greška desila. Npr: Ako igrač ekipe koja je sa njegove / njene desne strane dodirne mrežu, a on / ona dosudi ovu grešku, znak ne smije biti pokazan kroz mrežu sa protivničke strane na kojoj se drugi sudija u tom momentu nalazi. On / Ona mora preći na stranu ekipa koja je učinila grešku i znakom pokazati grešku na toj strani. Znak ne smije pokazivati u hodu, odnosno u kretanju.

Drugi sudija prvo treba pištaljkom zaustaviti nadigravanje, potom pokazati grešku i igrača koji je učinio grešku (ako je neophodno), sve vrijeme okrenut prema terenu.

10. **Sudije moraju svirati brzo i biti sigurne u dosuđene greške, uzimajući u obzir dvije sljedeće stvari:**
 - 10.1. Sudija ne smije dosuditi grešku pod pritiskom navijača ili igrača
 - 10.2. Kada je u potpunosti siguran da je napravio pogrešnu procjenu, sudija može i trebao bi da ispravi svoju grešku (ili grešku člana sudijskog kolegija), pod uslovom da to učini odmah.
11. Sudije i linijske sudije moraju obratiti pažnju na ispravnu primjenu i korištenje znaka i zastavice za “loptu u outu”
 - 11.1. Za sve lopte koje završe “direktno u outu” nakon udarca u napadu ili bloka protivničke ekipe, sudije moraju pokazati znakom / zastavicom “lopta u outu”.
 - 11.2. Ako lopta od udarca u napadu pređe mrežu i dodirne pod izvan terena za igru, ali bloker ili drugi igrač ekipe koja se brani prije toga dotakne tu loptu, sudije moraju pokazati znakom / zastavicom “dodir lopte”.
 - 11.3. Ako lopta, nakon što je ekipa odigrala prvi, drugi ili treći udarac, završi u “outu” na strani te ekipe (npr. dodirne pod izvan linija terena, dodirne objekt unutar terena kao što su plafon ili osoba van igre, banner...), tada je znak sudija i znak zastavicom “dodir lopte”.

- 11.4. Ako je lopta nakon udarca u napadu upućena u sajlu i nakon toga završi u "outu" na strani napadača bez dodira protivničkog bloka, znak je "lopta u outu", ali odmah nakon toga sudija mora pokazati na igrača (tako da je svakome jasno da loptu nije dodirnuo bloker). Ako, u istom slučaju, lopta dodiruje blok i poslije toga završi u "outu" na strani napadača, znak je "lopta u outu" i prvi sudija bi trebao pokazati na blokeru / e.
- 11.5. Ako je lopta smećirana i završi u "outu" na protivničkoj strani, gdje je prije pada na pod dodirne trener ili druga osoba koja nije u igri, a nalaze se u slobodnoj zoni, onda je znak i znak zastavicom "lopta u outu".
12. Kada je izvršen udarac u napadu na loptu koja dolazi podignuta prstima od strane libera iz njegove/njene prednje zone, prvi sudija mora pokazati znak br. 21 (greška udarca u napadu) i pokazati na libera.
13. Znakovi zastavicom linijskih sudija su također jako važni iz perspektive učesnika i navijača. Prvi sudija mora provjeriti koje znakove pokazuju linijske sudije i ako ih ne pokazuju ispravno, mora ih korigovati.
14. Ako lopta ne pređe vertikalnu ravan mreže nakon trećeg odigravanja ekipe, a zatim loptu dodirne isti igrač koji je zadnji odigrao loptu, ili bilo koji drugi igrač ekipe, greška je "ČETIRI ODIGRAVANJA" i znak je "ČETIRI ODIGRAVANJA".

ZVANIČNI PROTOKOL

1. PRIJE POČETKA UTAKMICE

Vrijeme prije početka utakmice	Opis radnje	Postupci sudija	Postupci ekipa
-60 minuta	Dolazak na utakmicu	Dolazak službenih lica Prisustvo tehničkom sastanku	Prisustvovanje predstavnika ekipa / trenera tehničkom sastanku
-45 minuta	Sastavi ekipa		Treneri (ili kapiten) predaju delegatu-kontroloru sastav ekipe i takmičarske licence za upisane odbojkaše-ice, trenere, ljekare i fizioterapeute. Nakon provjere delegat-kontrolor ovjerava i daje sastav ekipe zapisničaru da upiše u Zapisnik. Klubovi se zagrijavaju bez lopti izvan prostora za igru. Klubovi, ukoliko žele i uz dozvolu delegata-kontrolora (ili prvog sudije), koriste prostor za igru za zagrijavanje sa ili bez lopti.
-30/32 minuta		Službena lica u uniformama izlaze na teren.	Svi članovi ekipa moraju biti u zvaničnoj uniformi / dresovima. Vrijeme za zvanično fotografisanje na mreži
-17 minuta		Prvi i drugi sudija provjeravaju visinu i zategnutost mreže, kao i položaj antena i bočnih traka.	Ekipe se zagrijavaju bez lopti izvan terena. Ukoliko je teren potpuno slobodan i spreman, ekipe mogu zatražiti od delegata

			dozvolu za korištenje terena radi neslužbenog zagrijavanja, sa ili bez lopti.
-16 minuta	Ždrijeb na osnovu kojeg se određuje ko prvi servira i strane terena u prvom setu.	Oboje sudija se pojavljuju u prostoru ispred zapisničkog stola. Nakon ždrijeba pomoću novčića, prvi sudija obavještava zapisničara o ishodu ždrijeba.	Oba kapitena ekipa se prijavljuju u prostoru ispred zapisničkog stola. Nakon ždrijeba, kapiteni ekipa i treneri potpisuju zapisnik. Nakon potpisivanja zapisnika zvanična lica ekipa odlaze prema svojim klupama. Članovi ekipa donose svu dodatnu opremu i stavljaju je iza klupe svoje ekipe.
-15 minuta	Zvanično zagrijavanje na mreži	Prvi sudija zviždukom označava početak zvaničnog zagrijavanja na mreži (5 minuta za svaku ekipu ili 10 minuta zajedno). Za vrijeme zvaničnog zagrijavanja, sudije uspoređuju brojeve na dresovima sa brojevima dresova na sastavu ekipe, provjeravaju lopte za igru, ostalu opremu potrebnu za utakmicu (zapisnik, semafor...).	Obje ekipe počinju zagrijavanje na mreži.
-12 minuta	Listići s postavama	Drugi sudija mora osigurati da oba trenera predaju dva potpisana listića s postavom igrača za prvi set, te ih predati delegatu/kontroloru.	Oba trenera predaju drugom sudiji dva listića s postavom igrača za prvi set.

		Zapisničar upisuje brojeve šest igrača/igračica početne postave obje ekipe. Delegat utakmice je jedini nadležan za dijeljenje početnih postava medijima. Prije početka prvog, seta, kao i svih ostalih setova, drugi sudija provjerava da li je zapisničar pravilno upisao igrače u zapisnik.	
5 minuta	Kraj zvaničnog zagrijavanje na mreži	Prvi sudija zviždukom označava kraj zvaničnog zagrijavanja ekipa. Sudije zatraže odobrenje od delegata za početak utakmice.	Igrači se vraćaju do klupe svoje ekipe. Ako igrači moraju zamijeniti majice, moraju napustiti prostor za igru i vratiti se s malim ili nikakvim odugovlačenjem.
3 minute	Najava utakmice	Oboje sudija stanu na bočnu liniju, blizu mreže, licem okrenutim prema terenu. Spiker najavljuje utakmicu. Nakon zvanične najave, prvi sudija zviždukom daje znak za pozdravljanje ekipa. Sudije se vraćaju do zapisničkog stola.	Na zvižduk prvog sudije, igrači obje ekipe poredaju se na osnovnoj liniji na svojoj strani terena, licem okrenuti prema protivničkoj momčadi. Kapiteni ekipa su prvi i nalaze se na kraju osnovne linije, uz bočnu liniju na strani 2. sudije. Do kapitena stoji Libero 1, nakon njega su ostali igrači, a Libero 2 stoji na kraju, ako ga ekipa ima. Ukoliko je jedan od libero igrača ujedno i kapiten ekipe, on stoji prvi, a potom ostali igrači, drugi libero stoji na kraju (ako ga ekipa ima). Nakon zvanične najave i zvižduka prvog sudije, igrači mahanjem pozdravljaju igrače protivničke ekipe te idu do mreže gdje se pozdravljaju.

			Trener, pomoćnik trenera, doktor, 6 igrača početne postave i libero igrač moraju sjesti na klupu radi pojedinačnog predstavljanja. Rezervni igrači moraju otići u prostor za zagrijavanje.
2'30 minuta	Fanfare Predstavljanje sudija Predstavljanje igrača početne postave, libera, trenera i pomoćnika trenera	Oboje sudija uz zvuk muzike, stupaju do sredine terena uz mrežu te se okrenu licem prema zapisničkom stolu. Nakon što ih spiker predstavi prvi sudija odlazi na sudijsko postolje, a drugi sudija se vrati do zapisničkog stola. Ako nema najave, prvi i drugi sudija će se rukovati kod zapisničkog stola, nakon čega će prvi sudija otići na sudijski stalak.	Poimenično najavljeni igrači početne postave i libero gostujuće ekipe ulaze u teren. Trener i pomoćnik trenera, na najavu svog imena, ustanu se s klupe i podignu ruku. Nakon završetka predstavljanja gostujuće ekipe, ponavlja se postupak za domaću ekipu. Ostali igrači ekipe će biti predstavljeni tijekom utakmice i to u trenutku ulaska u teren prilikom zamjene. Ako nema najave putem spikera, šest igrača početne postave ući će u teren na znak prvog sudije. U tom slučaju libero igrač mora biti van terena i čekati da drugi sudija provjeri postave, prije nego što se zamijeni sa igračem.
Odmah nakon završetka predstavljanja		Drugi sudija uputi četiri (dvije) lopte skupljačima lopti, potom provjerava početnu poziciju igrača, uspoređujući je s odgovarajućim listićem s postavom. Zatim upita zapisničara da li je i on / ona završio/la provjeru te je li spreman za početak utakmice. Nakon toga, drugi sudija dodaje loptu za igru igraču koji će izvesti servis.	

0'00 minuta		Drugi sudija pokazuje znakom rukama prvom sudiji da su ekipe spremne za početak utakmice. Zvižduk prvog sudije za izvođenje prvog servisa mora biti u okviru zakazanog vremena.	
-------------	--	---	--

2. PAUZE / PREKIDI (PRAVILO 18)

Ekipe: Na kraju svakog seta, 6 igrača svake ekipe, koji su bili u igri u trenutku završetka seta, poredaju se na osnovnoj liniji svoje strane terena. Na znak prvog sudije, ekipe mijenjaju strane terena (pravilo 18.2.1.). Kada igrači prođu stubove, izravno odlaze prema klupi svoje ekipe.

Članovi ekipe koji su na klupi mogu pratiti igrače poredane na osnovnoj liniji, ili mogu preći na drugu stranu kraj zapisničkog stola, ali obavezno ispred, a ne iza stolac.

Zapisničar: U trenutku sudijskog zvižduka za kraj posljednjeg nadigravanja u setu, zapisničar mora uključiti štopericu (sat na semaforu) za mjerenje vremena pauze između setova.

2'30: Drugi sudija daje znak zviždukom ili zapisničar sirenom

Ekipe: Na znak drugog sudije 6 igrača upisanih u listić s postavom ulaze u teren.

Sudije: Drugi sudija će tada provjeriti jesu li 6 igrača svake ekipe isti oni koji su upisani u listić s postavom.

Dodavač će zatim dodati loptu za igru igraču koji je na servisu. Prilikom početka odlučujućeg (petog) seta, drugi sudija dodaje loptu za igru igraču koji je na servisu.

3'00: Prvi sudija zviždukom daje znak za izvođenje servisa

Pauza prije odlučujućeg (petog) seta (TIE BREAK)

Ekipe: Na kraju seta koji prethodi odlučujućem setu, 6 igrača svake ekipe, koji su bili u igri u trenutku završetka seta, poredaju se na osnovnoj liniji svog polja terena. Na znak prvog sudije, ekipe odlaze prema svojim klupama.

Kapiteni Prijavljuju se kod zapisničkog stola radi ždrijebanja.

Sudije: Prijavljuju se kod zapisničkog stola radi ždrijebanja.

2'30: Drugi sudija daje znak zviždukom ili zapisničar sirenom

Ekipe: Na znak drugog sudije 6 igrača upisanih u listić s postavom izravno ulaze u teren.

Sudije: Drugi sudija će tada provjeriti jesu li 6 igrača svake ekipe isti oni koji su upisani u listić s postavom. Nakon toga drugi sudija dodaje loptu za igru igraču koji je na servisu.

3'00: Prvi sudija zviždukom daje znak za izvođenje servisa.

3. PO ZAVRŠETKU UTAKMICE

Ekipe: Na kraju utakmice, igrači obje ekipe odlaze do svoje osnovne linije. Na znak prvog sudije mahanjem pozdravljaju igrače protivničke ekipe pljeskom te potom prilaze mreži za rukovanje.

Sudije: Oboje sudija stanu na bočnu liniju koja odgovara poziciji prvog sudije te nakon pozdrava ekipa odlaze do zapisničkog stola radi administrativnih poslova.

Tim činom, posao sudija nije završen! Oni moraju nadzirati sportsko ponašanje ekipa i nakon što su zviždukom završili utakmicu. Sve dok se ekipe nalaze u prostoru za takmičenje u dvorani, moraju ispratiti svako nesportsko ponašanje članova ekipa te isto prijaviti delegatu i upisati u zapisnik u rubriku "Primjedbe". Ukoliko je potrebno, moraju sačiniti i posebni izvještaj.

NAPOMENE:

Sve utakmice moraju započeti u zakazano vrijeme prema službeno objavljenom rasporedu.

Međutim, traje li prethodna utakmica duže od vremena predviđenog rasporedom, ili je dvorana zauzeta, zvanični protokol će započeti tek nakon što je teren slobodan i nakon završetka administrativnih poslova prethodne utakmice.

Vrijeme početka sudije će saopćiti trenerima obje ekipe.

Svi učesnici: članovi ekipa, sudije, zvanična lica, kao i osoblje na igralištu dužni su se pridržavati ovog Protokola!